

ПРАГРАМА
профільнага ўступнага іспыту па дысцыпліне
«Беларуская літаратура»
(для абітурыентаў, якія паступаюць на спецыяльнасці «Беларуская
філалогія», «Славянская філалогія»)

I. ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

МЕСЦА І РОЛЯ ПРАФЕСІІ Ў СУЧАСНЫМ ГРАМАДСТВЕ

За гады вучобы ва ўніверсітэце студэнты-філолагі атрымліваюць ґрунтоўныя веды па беларускай мове і літаратуры, вывучаюць працэсы гістарычнага развіцця моў і літаратур, даследуюць іх сучасны стан. Па заканчэнні навучання студэнтам, у адпаведнасці з выбраным напрамкам, прысвойваюцца наступныя кваліфікацыі: “Філолаг. Выкладчык беларускай мовы і літаратуры. Літаратурна-рэдакцыйны супрацоўнік”, “Філолаг. Выкладчык беларускай мовы і літаратуры. Спецыяліст па камп’ютарнай філалогіі”, “Філолаг. Выкладчык беларускай мовы і літаратуры. Спецыяліст па дзелавой камунікацыі”. Спецыялісты з філалагічнай адукацыяй у сучасным сацыякультурным грамадстве маюць вялікую запатрабаванасць: выпускнікі працуюць на розных пасадах не толькі ва ўстановах сярэдняй і вышэйшай адукацыі, але і ў выдавецтвах, рэдакцыях часопісаў і газет, у літаратурных музеях і архівах, Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, на радыё і тэлебачанні і інш.

Праграма профільных уступных іспытаў па вучэбнай дысцыпліне “Беларуская літаратура” складзена для асоб, якія маюць агульную сярэдняю адукацыю, для атрымання вышэйшай адукацыі I ступені і паступаюць у Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт у 2018 годзе на спецыяльнасці 1-21 05 01 “Беларуская філалогія” (па напрамках), 1-21 05 04 “Славянская філалогія”. Профільныя ўступныя іспыты праводзяцца ў вуснай форме.

МЭТА І ЗАДАЧЫ ПРОФІЛЬНЫХ УСТУПНЫХ ІСПЫТАЎ

Мэта – выявіць веды па беларускай літаратуры ў аб’ёме, вызначаным адукацыйным стандартам па вучэбным прадмеце “Беларуская літаратура”.

Задачы:

- выявіць узровень сфарміраванасці ўменняў і навыкаў аналізу літаратурных твораў, разумення літаратурнага працэсу і творчасці асобных пісьменнікаў;

- выявіць веданне тэорыі і гісторыі літаратурнага працэсу XI – XXI стст., тэарэтыка-літаратурных паняццяў (літаратурны працэс, род літаратуры, мастацкія напрамкі, метады, жанры, стылі) і інш.

Змест праграмы адпавядае патрабаванням адукацыйнага стандарту і суаднесены са зместам вучэбнай праграмы для ўстаноў агульнай сярэдняй адукацыі з беларускай і рускай мовамі навучання па беларускай літаратуры. Праграма ґрунтуецца на ўзаемасувязі прынцыпаў дэмакратызацыі і

гуманізацыі, пераемнасці і даступнасці навучання, арыентуе на асэнсаванне духоўных і маральных каштоўнасцей.

Праграма ўключае творы вуснай народнай творчасці і мастацкай літаратуры, звесткі пра асноўныя перыяды беларускага і сусветнага мастацкага працэсу, звесткі аб жыцці і творчасці вядомых майстроў слова, асноўныя тэарэтыка-літаратурныя паняцці.

Літаратурныя творы адабраны з улікам іх мастацкай і агульначалавечай значнасці, выхаваўчай каштоўнасці, месца ў творчасці пісьменніка і ў гісторыі літаратуры, актуальнасці для нашага часу. Пры гэтым улічваліся гуманістычны сэнс твораў, дыялектычная сувязь сацыяльнага, канкрэтна-гістарычнага і агульначалавечага ў іх, мастацкая своеасаблівасць, аўтарская пазіцыя.

ПАТРАБАВАННІ ДА ПРОФІЛЬНЫХ УСТУПНЫХ ІСПЫТАЎ

На профільных уступных іспытах абітурыент павінен ведаць:

асноўныя этапы і заканамернасці развіцця беларускай літаратуры (ад старажытных часоў да сучаснасці);

сутнасць і характэрныя асаблівасці асноўных мастацкіх сістэм (барока, класіцызм, асветніцтва, сентыменталізм, рамантызм, рэалізм, мадэрнізм), родаў і жанраў літаратуры;

найбольш важныя звесткі пра жыццёвы і творчы шлях пісьменнікаў, творчасць якіх вывучаецца манаграфічна;

змест, праблематыку, сістэму вобразаў, сюжэтна-кампазіцыйныя асаблівасці твораў, якія ва ўстановах агульнай сярэдняй адукацыі вывучаліся тэкстуальна, іх канкрэтна-гістарычнае, нацыянальнае і агульначалавечае значэнне;

неабходны мінімум звестак па тэорыі літаратуры, патрэбных для аналізу і ацэнкі мастацкіх твораў (змест і форма; сюжэт, кампазіцыя; тэматыка, праблематыка, пафас твора); адметнасці паэзіі і прозы як асноўных відаў (тыпаў) літаратурнай творчасці; асноўныя паняцці вершаскладання (рытм, рыфма, страфа, вершаваны памер).

Абітурыент павінен умець:

даваць ідэйна-эстэтычную ацэнку прачытаным творам і абгрунтоўваць яе;

выяўляць характэрныя родавыя і жанравыя, стылёвыя асаблівасці вывучаных твораў;

аналізаваць сюжэтна-кампазіцыйныя асаблівасці вывучаных твораў, характарызаваць герояў эпічных і драматычных твораў, а таксама вызначаць важнейшыя адметнасці лірычных герояў тых твораў, якія вывучаліся тэкстуальна;

выяўляць асноўныя адметнасці стылю (творчай індывідуальнасці) пісьменніка;

перадаваць блізка да тэксту або цытаваць урыўкі з твораў, якія прапанаваны вучэбнай праграмай для завучвання на памяць.

Адказ павінен быць прадуманым, звязным, паслядоўным. Маўленне абітурыента на профільных уступных іспытах па беларускай літаратуры павінна вызначацца дакладнасцю, правільнасцю, аргументаванасцю, выразнасцю, лексічным багаццем; улічваючы спецыфіку беларускай літаратуры як вучэбнага прадмета, выказванне на іспыце можа мець рысы мэтазгоднай эмацыянальнасці, вобразнасці, індывідуальна-творчыя элементы.

II. ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА МАТЭРЫЯЛУ

Літаратура эпохі Сярэднявечча

Агульная характарыстыка літаратуры Сярэднявечча. Пачатковы перыяд развіцця славянскай пісьменнасці (XI—XII стст.); тэматычная і жанравая разнастайнасць перакладной і арыгінальнай літаратуры. «Жыццё Ефрасінні Полацкай». Словы, казанні, павучанні Кірылы Тураўскага. Беларускія летапісы («Летапіс вялікіх князёў літоўскіх», «Беларуска-літоўскі летапіс 1430 – 1446 гг.» – урывак «Пахвала Вітаўту»).

Літаратура эпохі Адраджэння

Агульная характарыстыка літаратуры эпохі Адраджэння (XIV—XVI стст.).

Францыск Скарына — першадрукар і асветнік, яго жыццё і творчая дзейнасць. Пераклад і выданне кніг Бібліі, іншых кніг Святога Пісання. Агульначалавечы змест прадмоў да кніг «Псалтыр» і «Юдзіф». Агульнаславянскае і еўрапейскае значэнне дзейнасці Ф. Скарыны.

Сымон Будны і Васіль Цяпінскі як прадаўжальнікі традыцый Ф. Скарыны. Дэмакратычная і патрыятычная скіраванасць прадмоў да выдадзеных на беларускай мове «Катэхізіса» і «Евангелля». Развіццё кнігадруку ў Беларусі і яго роля ў культурным прагрэсе.

Мікола Гусоўскі. Кароткія звесткі пра жыццё і творчасць паэта. «Песня пра зубра» як выдатны твор беларускай літаратуры эпохі Адраджэння. Жанр, сюжэт і кампазіцыя паэмы. Сістэма вобразаў у творы. Сімвалічнае значэнне вобраза зубра. Беларуская прырода ў адлюстраванні паэта. Тэма вайны і міру ў творы. Пераклады паэмы.

Барока. Класіцызм. Асветніцтва

Палемічная літаратура пачатку XVII ст. Развіццё рэлігійнай публіцыстыкі (Іпацій Пацей, Мялецый Сматырыцкі, Лаўрэнцій Зізаній, Афанасій Філіповіч). Свецкая сатырычная літаратура («Прамова Мялешкі», «Ліст да Абуховіча»). Вершаскладанне на беларускай мове. Андрэй Рымша, Сімяон Полацкі, ананімныя творы. Станаўленне беларускага тэатра (батлейка, школьныя драмы і інтэрмедыі).

Ад старажытнай да новай беларускай літаратуры

Беларуская літаратура ў канцы XVIII — пачатку XIX ст. Пераважна ананімны характар бытавання твораў. Узнікненне камічных, бурлескных твораў (паэма «Энеіда навыварат»). Станаўленне новай беларускай літаратуры і яго асноўныя фактары (цікавасць да фальклору, народнага побыту, гістарычнага мінулага і традыцый).

Рамантызм як вядучы літаратурны напрамак

Рамантызм у еўрапейскім і беларускім мастацтве слова канца XVIII — першай паловы XIX ст. як вядучы літаратурны напрамак.

Ян Баршчэўскі. «Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях» (2—3 апавяданні на выбар абітурыента). Цесная сувязь апавяданняў з беларускай міфалогіяй і фальклорам. Роля вобраза Завальні ў творы. Увага да ўнутранага свету герояў. Павучальнасць зместу апавяданняў. Рамантычныя сюжэты і вобразнасць. Сімволіка вобразаў.

Па шляху сінтэзу: сентыменталізм, рамантызм, рэалізм

Канстанцін Вераніцын. Сатырычны і гуманістычны пафас паэмы «Тарас на Парнасе». Сцвярджэнне ідэй народнасці ў літаратуры. Роля міфалагічных персанажаў у раскрыцці тэмы і ідэі твора. Тарас як тыповы народны герой, рысы яго характару. Майстэрства аўтара ў абмалёўцы персанажаў. Гісторыка-літаратурнае значэнне паэмы.

Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч. Жыццёвы і творчы шлях пісьменніка. Жанравае вызначэнне твора «Пінская шляхта». Выкрыццё царскага чыноўніцтва. Вобраз Кручкова, яго тыповасць. Духоўная абмежаванасць засцяпковай шляхты. Майстэрства драматурга ў разгортванні інтрыгі, сюжэта, у стварэнні камічнага эфекту. Гратэск і шарж як прыёмы фарсавадэвіля. Значэнне творчасці В. Дуніна-Марцінкевіча для беларускай літаратуры.

Рэалізм як літаратурны напрамак. Захаванне тэндэнцый рамантызму

Узмацненне ў літаратуры Беларусі другой паловы XIX ст. рэалістычных тэндэнцый. Публіцыстыка і яе роля ў тагачасным жыцці (творчасць Кастуся Каліноўскага). Рысы рамантызму ў творах Францішка Багушэвіча, Янкі Лучыны («Паляўнічыя акварэлькі з Палесся»).

Францішак Багушэвіч. Жыццёвы і творчы шлях пісьменніка. Уплыў паўстання 1863—1864 гг. на творчасць Ф. Багушэвіча. Ідэйны змест прадмоў да зборнікаў «Дудка беларуская» і «Смык беларускі». Месца паэта і паэзіі ў жыцці народа («Мая дудка»). Увасабленне ў паэзіі Ф. Багушэвіча грамадскіх ідэалаў («Ахвяра»). Алегарычны змест верша «Хмаркі».

Паэма «Кепска будзе!». Выкрыццё сацыяльнай несправядлівасці ў творы. Паказ жыццязойкасці беларускага народа. Роля айчыма ў лёсе Аліндаркі. Матыў трагічнасці і безвыходнасці. Гуманістычны ідэал аўтара ў творы.

Беларуская літаратура пачатку XX ст.

Беларуская літаратура пачатку XX ст., яе патрыятычны пафас і вернасць гуманістычным ідэалам. Роля газет «Наша доля», «Наша ніва» ў гісторыі айчыннай культуры і мастацтва слова. Нашаніўскі перыяд у развіцці літаратуры. Агляд творчасці Цёткі, Ядвігіна Ш. і інш.

Янка Купала. Жыццёвы і творчы шлях пісьменніка. Лірыка. Асэнсаванне гістарычнага лёсу беларускага народа («Мая малітва» і інш.). Грамадзянскасць і публіцыстычнасць у вершах Янкі Купалы, вобразна-інтанацыйнае багацце яго лірыкі («Роднае слова» і інш.). Ідэя вечнасці жыцця, кахання, гармонія чалавека і прыроды ў вершы «Явар і каліна».

Паэма «Бандароўна». Фальклорная першакрыніца паэмы. Сутнасць канфлікту. Вобразы-антыподы. Драматызм дзеяння. Маральнае хараство Бандароўны. Рамантычная аснова твора.

П'есы «Паўлінка» або «Раскіданае гняздо» (на выбар абітурыента).

Канфлікт новага і старога пакалення ў засцяпковай шляхты. Вобраз Паўлінкі. Майстэрства аўтара ў абмалёўцы персанажаў, індывідуалізацыя іх мовы. Сцэнічнае ўвасабленне камедыі.

Сацыяльна-філасофскі, гуманістычны пафас і змест п'есы «Раскіданае гняздо». Жанр, кампазіцыя, развіццё драматычнага канфлікту. Галоўныя героі драмы, матывы паводзін. Пошукі маладым пакаленнем рэальных шляхоў вызвалення Бацькаўшчыны. Праўда Сымона і праўда Зоські. Старац як выразнік народнай маралі. Вобраз Незнаёмага ў сістэме дзейных асоб п'есы. Рэалізм драмы, рамантычная сімволіка і лірызм. Сімвалічнасць назвы твора.

Якуб Колас. Жыццёвы і творчы шлях пісьменніка. Лірыка. Элегічнае і аптымістычнае ў паэзіі Якуба Коласа («Не бядуй!»). Паэтызацыя роднай прыроды («Родныя вобразы», «Першы гром»). Рытміка-інтанацыйны лад вершаў Якуба Коласа.

«Новая зямля» — мастацкая энцыклапедыя народнага жыцця. Аўтабіяграфічнасць паэмы, яе творчая гісторыя. Жанравыя асаблівасці твора. Народны побыт і прырода ў паэме. Вобразы ў паэме: мудрасць і душэўная прыгажосць Антося, Ганны; вобразы дзяцей. Трагедыя лёсу Міхала. Філасофская ідэя зямлі і волі. Сімвалічны сэнс назвы твора. Паэтычнае майстэрства Якуба Коласа.

Трылогія «На ростанях» (частка першая — «У палескай глушы»). Гісторыя напісання і праблематыка, асаблівасці сюжэта і кампазіцыі твора, яго аўтабіяграфізм. Асоба Андрэя Лабановіча. Народ і інтэлігенцыя ў творы. Жаночыя вобразы. Майстэрства Коласа-празаіка. Месца і значэнне творчасці Якуба Коласа ў беларускай літаратуры.

Максім Багдановіч. Жыццёвы і творчы шлях паэта. Погляды М. Багдановіча на прызначэнне паэта ў грамадстве («Песняру»). Вобраз Радзімы ў лірыцы паэта («Санет» («Паміж пяскоў Егіпецкай зямлі...») і інш.). Зварот да культурна-гістарычнай спадчыны Беларусі («Летапісец» і інш.). Скіраванасць да агульначалавечай праблематыкі («Мяжы», «Жывеш не вечна, чалавек...») і інш.). Сувязь творчасці М. Багдановіча з класічнай спадчынай і сусветнай паэзіяй.

Алесь Гарун. Зборнік вершаў «Матчын дар». Вызваленча-патрыятычныя, агульначалавечыя матывы («Ты, мой брат, каго зваць Беларусам...»). Абвостранае пачуццё любові да Радзімы. Тэма сэнсу жыцця, прызначэння чалавека («Ідуць гады»). Філасафічнасць і публіцыстычнасць вершаў.

Беларуская літаратура першай трэці XX ст.

Актывізацыя літаратурна-грамадскага руху і ўздым культурнага будаўніцтва ў 1920-я гг. Літаратурныя аб'яднанні «Маладняк», «Узвышша», «Полымя», іх роля ў гісторыі айчыннага пісьменства. Творчыя здабыткі і пошукі 1920-х гг. і іх спад у 1930-я гг. пад уплывам ідэалагізацыі літаратурнага жыцця. Літаратура Заходняй Беларусі, яе сувязь з агульнанацыянальнай літаратурай (У. Жылка, Максім Танк, М. Машара, В. Таўлай, Міхась Васілёк і інш.).

Максім Гарэцкі. Кароткія звесткі пра жыццё і творчасць пісьменніка. Суровая праўда пра Першую сусветную вайну, выкрыццё яе антынароднай, антычалавечай сутнасці ў апавяданні «Літоўскі хутарок».

Аўтабіяграфічнасць апавядання. Вобраз Яна Шымкунаса. Гуманістычная канцэпцыя пісьменніка.

Зміток Бядуля. Рамантычная настраёнасць абразкоў і лірычных мініяцюр. Лірычны герой — рамантык. Пошукі сэнсу жыцця, прызначэння чалавека. Адметнасці жанру.

Апавяданне «Бондар». Вырашэнне тэмы мастака і мастацтва ў кантэксце сацыяльных праблем. Вобраз майстра-працаўніка. Асуджэнне эстэтычнай неразвітасці, чэрствасці і абыякавасці. Мастацкія адметнасці твора.

Уладзімір Дубоўка. Вершы «Залатая асенняя раніца», «О Беларусь, мая шыпшына...», «Пальцы жоўтых кляновых лістоў», «Родная мова, цудоўная мова!» (2—3 вершы на выбар). Асноўныя матывы лірыкі. Услаўленне сілы народа, духоўнасці, вальналюбства чалавека, паэтызацыя красы прыроды, кахання. Высокая культура верша, багацце жанравых форм. Сувязь лірыкі з традыцыямі фальклору, паэзіяй Янкі Купалы, Якуба Коласа, М. Багдановіча.

Кандрат Крапіва. Жыццёвы і творчы шлях пісьменніка. Байкі «Дыпламаваны Баран», «Махальнік Іваноў». Высмейванне самаўпэўненасці, нахабства, тупасці, падхалімства і іншых чалавечых заган.

П'еса «Хто смяецца апошнім». Час напісання твора. Актуальнасць праблем, узятых у камедыі. Канфлікт у п'есе. Маштабнасць сатырычных вобразаў Гарлахвацкага і Зёлкіна. Эвалюцыя характару Тулягі. Вобразы — носьбіты аўтарскай пазіцыі: Чарнавус, Левановіч, Вера. Сродкі і прыёмы сатырычнай тыпізацыі і індывідуалізацыі. Мова персанажаў як сродак раскрыцця іх характараў. Сцэнічнае жыццё камедыі. Значэнне творчасці Кандрата Крапівы ў развіцці беларускай драматургіі.

Міхась Зарэцкі. Грамадскае і асабістае ў апавяданні «Ворагі». Лёсы Паўла Гуторскага — змагара за рэвалюцыйныя ідэалы, і Ніны Купрыянавай — дачкі памешчыка. Тэма кахання. М. Зарэцкі — майстар вострага сюжэта, мастацкай дэталі, глыбокі псіхолаг.

Кузьма Чорны. Жыццёвы і творчы шлях пісьменніка. Канкрэтна-гістарычны змест апавядання «Макаркавых Волька». Супрацьпастаўленне гуманістычнай жыццёвай пазіцыі Волькі і агіднай паклёпніцкай дзейнасці Сафрона Дзядзюлі. Асуджэнне праяў шальмоўства і прыніжэння чалавечай годнасці. Агульначалавечае значэнне праблем, узятых у творы.

Беларуская літаратура перыяду Вялікай Айчыннай вайны (1941–1945). Антываенны пафас і вызваленчыя матывы беларускай паэзіі і публіцыстыкі. Тэма Радзімы, яе будучыні. Паказ суровай праўды вайны, услаўленне мужнасці і гераізму народа-змагара, асуджэнне здрады Радзіме. Выкрыццё ідэалогіі фашызму. Адлюстраванне трагедыі чалавека на вайне. Перавага лірыкі, публіцыстыкі, сатыры.

Пятрусь Броўка. Вершы «Будзем сеяць, беларусы!», «Надзя-Надзейка», «Родныя словы», «Александрына», «А ты ідзі». Патрыятычны, вызваленчы пафас твораў паэта перыяду Вялікай Айчыннай вайны. Пашырэнне ідэйна-тэматычнага і жанравага дыяпазону паэзіі П. Броўкі ў 1960—1970-я гг. Народна-песенная аснова вершаў П. Броўкі, іх мілагучнасць.

Беларуская літаратура пасляваенных дзесяцігоддзяў (1945—1965). Умовы развіцця беларускай літаратуры ў пасляваеннае дзесяцігоддзе. Ваенная тэма як цэнтральная ў літаратуры. Змены ў грамадскай атмасферы сярэдзіны 1950-х гадоў і іх дабратворны ўплыў на развіццё беларускай літаратуры. Актыўнае і шматграннае развіццё мастацтва слова. Узвышэнне ў літаратуры народных ідэалаў праўды, сумленнасці і справядлівасці, гуманізму. Узмацненне крытычнага пачатку ў літаратурнай творчасці.

Аркадзь Куляшоў. Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці пісьменніка. Вершы «Мая Бесядзь», «Над брацкай магілай», «Спакойнага шчасця не зычу нікому...», «Я хаце абавязаны прапіскаю...», «На паўмільярдным кіламетры...». Глыбіня лірычнага пачуцця паэта ў лепшых творах даваеннага часу. Адметнасць вобразнасці і кампазіцыі верша «Мая Бесядзь». Ваенная лірыка Аркадзя Куляшова. Суровая праўда і гуманізм у паказе народнага подзвігу. Трагічнае і лірычнае, фальклорныя матывы ў баладзе «Над брацкай магілай». Пашырэнне тэматыкі ў пасляваеннай лірыцы. Зварот да тэм жыцця і смерці, кахання і вернасці, лёсу і абавязку. Услаўленне чалавека, яго духоўных каштоўнасцей. Развіццё і ўзбагачэнне паэтам класічных традыцый лірыкі. Паэтычнае майстэрства Аркадзя Куляшова.

Максім Танк. Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці паэта. Вершы «Спатканне», «Родная мова», «Каб ведалі», «Мой хлеб надзённы», «Завушніцы», «Працягласць дня і ночы». Тэмы і вобразы, наватарскі характар танкаўскай паэзіі. Сцвярджэнне нязломнай духоўнай сілы народа. Матыў адзінства пакаленняў. Адметнасць лірыкі перыяду Вялікай Айчыннай вайны. Пашырэнне тэматыкі ў пасляваеннай паэзіі. Філасофскі роздум пра чалавека, яго жыццёвае прызначэнне. Увага да духоўнага свету чалавека, агульначалавечых каштоўнасцей. Свабодны верш у паэзіі Максіма Танка.

Праблема мастака і мастацтва ў паэме «Люцыян Таполя». Увасабленне свабодалюбства, таленавітасці народа ў вобразе Люцыяна Таполі. Спалучэнне эпічнага і лірычнага пачаткаў у творы. Выкарыстанне сродкаў паэтызацыі і гратэску ў паэме.

Янка Брыль. Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці пісьменніка. Паказ вайны ў апавяданні «Memento mori». Маральны подзвіг старога селяніна ў творы. Уменне аўтара ўбачыць гераічнае за рамкамі бытавых сцэн. Асуджэнне фашызму ў апавяданні. Глыбокае разуменне народнага гераізму. Урачыстая танальнасць аўтарскага маўлення.

Пімен Панчанка. Жыццёвы і творчы шлях паэта. Вершы «Краіна мая», «Герой», «Родная мова», «Толькі лісцем рабін шалахні...», «Крык сойкі», «Той дзень прапаў і страчаны навекі...», «Спарышы». Патрыятычны пафас ваеннай паэзіі Пімена Панчанкі. Гераічнае і трагічнае ў вершах аб Радзіме і яе абаронцах. Роздум пра сэнс жыцця, гуманныя адносіны паміж людзьмі ў пасляваенных творах. Вернасць праўдзе жыцця. Спавадальны характар, адкрытасць, шчырасць лірычнага пачуцця. Бескампраміснасць паэтычнага слова. Публіцыстычная завостранасць верша, разнастайнасць рытміка-інтанацыйнага малюнка, багацце сродкаў мастацкага выяўлення.

Іван Мележ. Жыццёвы і творчы шлях пісьменніка. Тэматыка і праблематыка рамана «Людзі на балоце». Шматгранныя нацыянальныя характары ў рамане. Майстэрства раскрыцця ўнутранага свету галоўных герояў Васіля Дзятла і Ганны Чарнушкі. Настойлівае імкненне Васіля да самасцвярджэння і незалежнасці, яго сціпласць, цярплінасць, працавітасць, разгубленасць у складаных жыццёвых абставінах. Драматычны лёс Ганны. Нетрадыцыйны падыход аўтара да раскрыцця псіхалогіі заможных сялян. Розныя адносіны да людзей, да працы, да будучыні ў старога Глушака і яго сыноў. Драматызм становішча Глушака ў час калектывізацыі. Вастрыва драматычнай калізій. Чалавек і прырода ў творы. Псіхалагічнае майстэрства Мележа-празаіка. Нацыянальная самабытнасць творчасці Івана Мележа і яе агульначалавечая значнасць.

Уладзімір Караткевіч. Жыццёвы і творчы шлях пісьменніка. Канкрэтна-гістарычная аснова аповесці «Дзікае паляванне караля Стаха». Зварот пісьменніка да легенды пра караля Стаха Горскага (пачатак XVII ст.), рамантычнае яе асэнсаванне. Асуджэнне сацыяльнага прыгнёту і ўціску. Роздум аб прызначэнні чалавека на зямлі, лёсе беларускага народа, узаема сувязі розных гістарычных эпох. Вобразы Андрэя Беларэцкага, Андрэя Свеціловіча і Надзеі Яноўскай. Асаблівасці кампазіцыі твора.

Гістарычная аснова рамана «Каласы пад сярпом тваім». Духоўны воблік галоўнага героя рамана Алеся Загорскага. Прадстаўнікі дваранства ў рамане (Даніла Вежа-Загорскі, Хаданскія, Кроер). Характэрнае каханне Алеся Загорскага і Майкі Раўбіч. Своеасаблівасць мастацкага стылю рамана. Дынамічнасць сюжэта. Месца і роля лірычных адступленняў і пейзажных малюнкаў. Вобразная сімволіка. Сувязь рамана з паэтыкай народных балад і легенд.

Андрэй Макаёнак. Жыццёвы і творчы шлях драматурга. Жанравая адметнасць п'есы «Зацюканы апостал». Умоўнасць часу і месца дзеяння. Характарыстыка персанажаў, іх сімвалічнасць і падкрэсленая абагульненасць. Маральна-этычны змест камедыі, сцвярджэнне аўтарам духоўных агульначалавечых каштоўнасцей. Майстэрства Андрэя Макаёнка ў абмалёўцы характараў.

Беларуская літаратура перыяду 1960-х – пач. 1990-х гадоў

Пашырэнне сферы мастацкага даследавання рэчаіснасці. Жанравыя і тэматычныя пошукі літаратуры, паглыбленне яе чалавеказнаўчага і гуманістычнага зместу. Узмацненне аналітызму ў даследаванні мінулага і сучаснасці. Асноўныя асаблівасці прозы, паэзіі і драматургіі гэтага перыяду.

Іван Шамякін. Жыццёвы і творчы шлях пісьменніка. Праблематыка рамана «Сэрца на далоні». Вастрыва канфлікту. Рэтраспектыўны зварот да падзей вайны. Роля кар'ерыста Гукана, які хавае праўду аб актыўнай падпольнай дзейнасці доктара Савіча. Прынцыповасць і рашучасць Кірылы Шыковіча ў выкрыцці Гукана. Партызанскае мінулае Яраша. Вобраз Зосі Савіч, яе жыццёвы лёс. Маладое пакаленне ў рамане. Няўстойлівасць жыццёвай пазіцыі Славіка Шыковіча. Складаны шлях духоўнага станаўлення

Тараса. Праблема ўзаемаадносін бацькоў і дзяцей, неабходнасць выхавання маладога пакалення. Сімволіка назвы твора.

Васіль Быкаў. Жыццёвы і творчы шлях пісьменніка. Праблематыка аповесці «Сотнікаў». Вобразы Сотнікава і Рыбака ў творы, іх глыбокі псіхалагізм. Персанажы другога плана ў аповесці (стараства, Дзёмчыха, Бася), іх мужнасць. Выкрыццё паліцаяў — прыслужнікаў немцаў — у творы (Партноў, Стась Гаманюк, Будзіла). Мастацкая дасканаласць твора.

Аktуальнасць маральна-філасофскай праблематыкі аповесці «Знак бяды». Маштабнасць характараў галоўных герояў — Петрака і Сцепаніды. Глыбокі псіхалагізм аповесці. Зварот аўтара да эпизодаў даваеннага жыцця з мэтай больш глыбокага раскрыцця характараў. Выкрыццё жорсткасці, бесчалавечнасці фашызму. Паказ прыслужнікаў акупацыйнага рэжыму. Мастацкая сімволіка твора. Значэнне творчасці Васіля Быкава для развіцця беларускай літаратуры.

Міхась Стральцоў. Эцюды-ўспаміны пра маладосць, каханне, жыццёвыя праблемы і клопаты ў апавяданні «Сена на асфальце». Вобраз аўтара-апавядальніка, яго «самая патаемная і самая душэўная думка» — прымірыць горад і вёску. Адметнасць кампазіцыі твора.

Ніл Гілевіч. Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці пісьменніка. Вершы «Край мой беларускі, край...», «Ах, якая над Гайнай купальская ноч!», «Паклон табе, мой беларускі краю!...». Шырокі тэматычны змест паэзіі. Любоў да Бацькаўшчыны, клопат пра яе лёс, захаванне культурнай спадчыны, паэтызацыя прыроды. Глыбокі лірызм, песеннасць вершаў, фальклорныя матывы ў творчасці паэта.

Іван Чыгрынаў. Памяць мінулай вайны і лёс старога лесніка Дземідзёнка ў апавяданні «Дзівак з Ганчарнай вуліцы». Зварот да традыцыйных каштоўнасцей, гармонія чалавека з прыродай, людзьмі, самім сабой. Вобраз аўтара-апавядальніка.

Іван Навуменка. Паказ лёсу моладзі ў гады вайны з фашызмам у апавяданні «Сямнацатай вясной». Раскрыццё ў творы характараў Цімоха, Стасі і іншых герояў. Сімвалічнасць вобраза бэзу.

Рыгор Барадулін. Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці паэта. Вершы «Неруш», «Яна адна, зямля вякоў», «Заспаная раніца мжыстая...». Свет Радзімы-Беларусі ў паэзіі Рыгора Барадуліна, выяўленне пачуцця любові да зямлі бацькоў. Услаўленне роднага слова як духоўнай святыні. Шчырасць, даверлівасць пачуццяў, тонкі псіхалагізм і экспрэсіўнасць у вершах. Асаблівасці паэтычнага майстэрства Рыгора Барадуліна.

Яўгенія Янішчыц. Вершы ««Ты пакліч мяне. Пазаві...», «Чаму ніколі не баюся я...», «Не воблака, а проста аблачынка...», «Любоў мая...». Тэматычная палітра паэзіі Яўгеніі Янішчыц: малая радзіма, казачная палеская прырода, вясковы і гарадскі побыт, лірыка кахання. Разнастайнасць пафасу ў творах: ад мажорнага, радаснага да сумнага, трывожнага.

Георгій Марчук. Навелы «Канон Гарыні», «Канон Маці». Жанрава-стылёвая спецыфіка твораў, іх спавядальнасць. Захапляльнае падарожжа па

радзіме пісьменніка, асэнсаванне жыцця палешукоў, іх традыцый. Мудрасць разумення чалавечага шчасця і іншых духоўных каштоўнасцей.

Аляксей Дудараў. Наватарскі падыход драматурга да ўвасаблення далёкага мінулага ў п'есе «Князь Вітаўт». Жанравая адметнасць твора, асаблівасці яго кампазіцыі. Вітаўт і Ягайла як вобразы-тыпы. Маральна-этычнае завастрэнне канфлікту. Праблема асабістага шчасця ў п'есе. Сцвярджэнне ў творы галоўных каштоўнасцей на зямлі: любові, еднасці, згоды і міру.

Алесь Разанаў. Кароткія звесткі аб жыцці і творчасці пісьменніка. Вершы «Радзіма...», «У крузе», «Спадчына», «Кожны народ мае...», «Горад». Філасофска-інтэлектуальны кірунак творчасці: суадносіны агульначалавечага (быццёвага) і нацыянальна-гістарычнага (асабістага). Тэма Бацькаўшчыны ў лірыцы паэта. Адметнасць творчай індывідуальнасці. Жанрава-стылёвыя асаблівасці лірыкі. Асацыятыўная вобразнасць. Роля Алеся Разанава ў развіцці традыцый беларускай філасофскай паэзіі.

Беларуская літаратура на сучасным этапе

Літаратурны працэс у Беларусі на сучасным этапе. Змяненне ролі літаратуры ў жыцці грамадства. Новая літаратурная сітуацыя.

Паэзія. Паглыбленне агульначалавечага, маральна-філасофскага, гуманістычнага зместу сучаснай беларускай паэзіі ў творчасці В. Зуёнка, Я. Сіпакова, А. Вярцінскага, М. Дуксы, Р. Баравіковай, А. Разанава і інш. (на прыкладзе твораў 2—3 аўтараў).

Проза. Сацыяльныя і маральна-філасофскія праблемы ў сучаснай беларускай прозе: В. Казько, В. Карамазай, І. Пташнікаў і інш. (на прыкладзе творчасці 2—3 пісьменнікаў).

Драматургія. Асноўныя тэндэнцыі ў развіцці сучаснай беларускай драматургіі: А. Петрашкевіч, У. Бутрамееў, С. Кавалёў (на прыкладзе творчасці 1—2 аўтараў).

ПРЫКЛАДЫ ЭКЗАМЕНАЦЫЙНЫХ ПЫТАННЯЎ

Варыянт №1

1. Асветніцкая дзейнасць Францыска Скарыны.
2. Маральна-этычныя і філасофскія праблемы ў вершах Максіма Танка.

Варыянт №2

1. Сюжэтна-кампазіцыйныя асаблівасці паэмы «Песня пра зубра» Міколы Гусоўскага.
2. Тэматыка і праблематыка рамана «Людзі на балоце» Івана Мележа.

Варыянт №3

1. Ідэйна-эстэтычная накіраванасць паэмы «Тарас на Парнасе».
2. Наватарскія пошукі сучаснай беларускай драматургіі (на прыкладзе твораў двух-трох аўтараў).

III. АЦЭНКА ВЫНІКАЎ ПРОФІЛЬНЫХ ЎСТУПНЫХ ІСПЫТАЎ ПА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЕ “БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА”

Крытэрыі ацэнкі ведаў абітурыентаў

1. Веданне тэкстаў праграмных твораў, разуменне ідэйнага зместу і мастацкіх асаблівасцей.
2. Веданне асноўных звестак пра жыццё і творчы шлях аўтараў, уключаных у праграму.
3. Веданне звестак аб асноўных перыядах развіцця беларускай літаратуры і іх асаблівасцях.
4. Уменне аналізаваць мастацкія творы ў адзінстве зместу і формы.
5. Паўната і правільнасць раскрыцця экзаменацыйных пытанняў.
6. Валоданне літаратуразнаўчай тэрміналогіяй і яе выкарыстанне пры адказе.
7. Лагічнасць, аргументаванасць, кампазіцыйная стройнасць адказу.
8. Моўнае афармленне адказу.
9. Уменне выказваць сваё меркаванне па абмяркоўваемай праблеме.
10. Уменне даваць аргументаваныя адказы на дадатковыя пытанні экзаменатараў.

Шкала ацэнкі ведаў абітурыентаў

10 (дзесяць) балаў. Абодва экзаменацыйныя пытанні маюць вычарпальнае, дакладнае асвятленне. Абітурыент дэманструе добрае веданне тэкстаў і вольнае валоданне літаратуразнаўчым аналізам, выкладае матэрыял паслядоўна, праводзіць аналогіі і супастаўленні, робіць неабходныя абагульненні і высновы; у ходзе адкажу чытае напамяць праграмныя творы або іх фрагменты. Змест адказу сведчыць пра начытанасць абітурыента, пра глыбокую, індывідуальна-асабістую ўспрыемнасць літаратуры як мастацтва слова. Арыгінальнасць і творчы падыход да раскрыцця экзаменацыйных пытанняў. Правільная, багатая, выразная мова. Адсутнасць фактычных і моўных памылак.

9 (дзевяць) балаў. Абодва экзаменацыйныя пытанні маюць поўнае асвятленне. Адка на адно пытанне дазваляе заўвагі непрынцыповага характару. Змест адказу сведчыць аб упэўненых ведах абітурыента і яго ўменні аналізаваць тэкст. Арыгінальнасць і абгрунтаванасць меркаванняў. Уменне бачыць ролю і значэнне твора ў канкрэтных гістарычных умовах. Развітая, правільная мова. Адсутнасць моўных памылак. Творчы падыход пры выкананні заданняў. Самастойнасць, абгрунтаванасць меркаванняў. Дапушчальныя 1-2 моўныя памылкі, выпраўленыя самім абітурыентам.

8 (восем) балаў. Адно экзаменацыйнае пытанне мае вычарпальнае асвятленне, другое – частковае, з заўвагамі непрынцыповага характару. Вольнае валоданне тэкстамі твораў, абазначаных у экзаменацыйным білеце. Нязначныя недахопы ў паслядоўнасці выкладання і моўным афармленні

адказу. Самастойнасць ацэнкі гісторыка-літаратурнага матэрыяла. Граматная мова. Дапушчальныя 1-2 моўныя памылкі.

7 (сем) балаў. Два пытанні білета маюць частковае асвятленне з заўвагамі непрынцыповага характару. Адказ выяўляе добрае веданне і разуменне літаратурнага матэрыялу, уменне аналізаваць тэкст твора. У адказе прыводзяцца неабходныя прыклады. Матэрыял раскрыты ў асноўным правільна, але схематычна ці недастаткова поўна, з адхіленнямі ад паслядоўнасці выкладу. Аналіз тэкста часткова падмяняецца пераказам, недастаткова поўна разгорнута аргументацыя, магчымы асобныя недахопы ў фармулёўцы высноў. Ілюстратыўны матэрыял прадстаўлены не вельмі падрабязна; дапушчаны асобныя пагрэшнасці ў чытанні напамяць і моўным афармленні выказванняў. Дапушчальная наяўнасць 2-3 нягрубых моўных і лексічных памылак, якія абітурыент сам выпраўляе.

6 (шэсць) балаў. Абодва пытанні маюць частковае асвятленне. Заўвагі па аднаму пытанню маюць істотны характар. Змест адказаў сведчыць аб здавальняючых ведах абітурыента і ўменні аналізаваць тэкст. Агульнае веданне тэкстаў твораў. Дастанкова поўнае разуменне і асэнсаванне тэкста на фоне эмацыйнага перажывання сітуацыі. Уменне карыстацца ў працэсе аналізу метадам параўнання. Наяўнасць нягрубых моўных і лексічных недахопаў, якія абітурыент выпраўляе самастойна. Дапушчальны 3-4 моўныя памылкі.

5 (пяць) балаў. Абодва пытанні маюць частковае асвятленне. Заўвагі па абодвум пытанням маюць істотны характар. Несамастойнасць меркаванняў і схематычнае веданне тэкста твора. Абітурыент разважае спрошчана, павярхоўна, недакладна, слаба аргументуе адказ, падмяняе аналіз пераказам, і/або робіць 2 фактычныя памылкі. Недастатковыя навыкі вуснага маўлення; ёсць парушэнні літаратурнай нормы. Моўныя і лексічныя памылкі, многія з якіх абітурыент самастойна не заўважае. Дапушчальны 4-5 нягрубых моўных памылак.

4 (чатыры) балы. Абодва пытанні білета маюць частковае асвятленне. Заўвагі па абодвух пытаннях маюць істотны характар. Адказы выяўляюць дрэннае веданне тэкстаў твораў. Фрагментарная ўспрымнасць літаратурнага твора, актуалізацыя неістотных дэталей пры няўвазе да змястоўных параметраў. Аналіз падмяняецца пераказам. Абітурыент з цяжкасцю фармулюе думкі. У адказе адсутнічаюць неабходныя прыклады; парушана логіка ў выкладанні матэрыялу, няма неабходных абагульненняў і высноў. Па просьбе абітурыента дазваляецца замена твора, прапанаванага для аналізу ў экзаменацыйным білеце, на іншы праграмны твор. Мова развіта недастаткова, прысутнічаюць моўныя памылкі (5-6).

3 (тры) балы. Адно пытанне білета мае частковае асвятленне, другое пытанне асвятляецца няправільна. Змест адказаў сведчыць пра слабыя веды абітурыента і яго няўменне аналізаваць тэкст. Твор прачытаны, але ўзнаўляецца неўсвядомлена, фрагментарна. Недастатковая аргументацыя свайго пункту гледжання. Абітурыент не адказвае на пытанні экзаменатараў.

Па просьбе абітурыента дазваляецца замена білета. Мова развіта слаба, шмат лексічных і стылістычных памылак (6-7).

2 (два) балы. Абодва экзаменацыйныя пытанні асвятляюцца няправільна. Адказ выяўляе няведанне тэкста і няўменне яго аналізаваць. Тэкст прачытаны не поўнасю, успрыняты на элементарным узроўні. Вучань мае цяжкасці з пераказам; не ведае тэксту твора, жыццёвага і творчага шляху аўтара. Мова не развітая. Шмат моўных і граматычных памылак (7-8).

1 (адзін) бал. Па адным пытанні адказ адсутнічае. Другое пытанне асветлена няправільна. Шмат моўных і граматычных памылак (болей 8).

0 (нуль) балаў. Адказ адсутнічае па абодвух пытаннях экзаменацыйнага білета.

IV. Спіс рэкамендаванай літаратуры

1. Беларуская літаратура: XI–XX стст.: Дапам. для шк., ліцэяў, гімназій ВНУ / А.І. Бельскі, У.Г. Кароткі, П.І. Навуменка і інш. – 2-е выд., дапрац. – Мінск, 2001.
2. *Бельскі, А.І.* Сучасная беларуская літаратура: Станаўленне і развіццё творчых індывідуальнасцяў (80–90-я гг.): Дапам. для настаўнікаў / А.І. Бельскі. – Мінск, 1997.
3. *Бельскі, А.І.* Сучасная літаратура Беларусі: Дапам. для настаўнікаў / А.І. Бельскі.– Мінск, 2000.
4. *Бельскі, А.І.* Беларуская літаратура XX стагоддзя: Гісторыя і сучаснасць / А.І. Бельскі.– Мінск, 2005.
5. *Васючэнка, П.* Сучасная беларуская драматургія / П. Васючэнка. – Мінск, 1984.
6. *Гарадніцкі, Я.А.* Мастацкі свет беларускай літаратуры XX стагоддзя / Я.А. Гарадніцкі. – Мінск, 2005.
7. Гісторыя беларускай літаратуры: XIX–XX ст. / Пад агул. рэд. М.А. Лазарука, А.А. Семяновіча. – 2-е выд., дапрац. – Мінск, 1998.
8. *Лаўшук, С.С.* Гарызонты беларускай драматургіі / С.С. Лаўшук. – Мінск, 2010.
9. *Лойка, А.А.* Гісторыя беларускай літаратуры: Дакастрычніцкі перыяд: У 2-х ч. / А.А. Лойка. – 2-е выд. дапрац. – Мінск, 1989.
10. *Лойка, А.А.* Старабеларуская літаратура / А.А. Лойка – Мінск, 2001.
11. *Лявонава, Е.А.* Агульнае і адметнае: Творы беларускіх пісьменнікаў XX ст. у кантэксце сусветнай літаратуры / Е.А. Лявонава. – Мінск, 2004.
12. *Мішчанчук, М.І.* Беларуская савецкая паэзія 20–30-х гадоў / М.І. Мішчанчук. – Мінск, 1988.
13. *Мішчанчук, М.І.* Беларуская літаратура XX ст.: вучэбны дапаможнік / М.І. Мішчанчук, І.С. Шпакоўскі. – Мінск, 2001.
14. *Мушынская, Т.Ф.* Беларуская літаратура 20–40-х гадоў XX стагоддзя / Т.Ф. Мушынская. – Мінск, 2000.
15. *Семяновіч, А.А.* Гісторыя беларускай драматургіі: IX – пачатак XX ст. / А.А. Семяновіч. – Мінск, 1985.
16. Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва Беларусі: у 5 тамах. – Мінск, 1984 – 1987.